

Els índexs de llibre: un complement del coneixement científic

MARINA SALSE
Universitat de Barcelona

Resum

La norma ISO 999:1996 regula diversos aspectes formals i de contingut de la creació dels índexs de llibres impresos. Tanmateix, el seu ús és escàs, ja que en el nostre país predominen normatives internes poc conegudes i no sempre adequades. A més, els índexs són elaborats sovint pels autors mateixos o per treballadors de l'editorial que presenten mancances tècniques, especialment pel que fa a l'anàlisi de contingut dels documents i a la confecció purament formal de l'índex final. Per tal d'enfortir aquests coneixements, en aquesta ponència es dibuixa una metodologia de creació d'índexs que posa un èmfasi especial en l'anàlisi del contingut i, alhora, es presenten els aspectes tècnics bàsics que es desprenen de la norma internacional. També es perfilen els elements necessaris per aconseguir estar al corrent de les darreres novetats en aquest camp, com ara les associacions nacionals d'indexadors o les publicacions especialitzades.

PARAULES CLAU: anàlisi de contingut, índexs impresos, normes ISO.

Abstract: *Book indexes: a complement to scientific knowledge*

The ISO 999:1996 standard regulates several formal and content-related aspects in the creation of book indexes. Nevertheless, its use is scant, since in our country relatively unknown, and not always suitable, internal regulations prevail. Moreover, indexes are often produced by the actual authors or workers of the publishing company, presenting technical shortcomings, particularly in terms of the analysis of the documents' contents and in the purely formal elaboration of the final indexes. To bolster this knowledge, this paper plots a methodology for the creation of indexes that places particular emphasis on the analysis of final contents, presenting, at the same time, the basic technical aspects contained in the international regulations. It also profiles the elements required to stay abreast

of the latest developments in this field, such as the national associations of indexers or specialised publications.

KEY WORDS: content analysis, printed indexes, ISO standards.

1. CONCEPTE, ELEMENTS I TIPOLOGIA

La paraula *índex* vol dir moltes coses. Un índex és allò que les bases de dades o els cercadors d'Internet creen per tal de recuperar la informació. També es denomina *índex* allò que resum els continguts d'un document en paper al principi de les seves planes, tot i que en biblioteconomia preferim denominar-ho *sumari* o *taula de continguts*, per distingir-ho del que és l'objecte d'aquesta exposició: els índexs de les publicacions en paper.

Conceptualment, la creació d'índexs s'inclou dins l'àmbit d'anàlisi documental de contingut, dins de la disciplina de la documentació. Tanmateix, no és una matèria que s'hagi tractat gaire en les facultats on s'estudia. La creació d'índexs ha estat, més aviat, cosa dels editors i dels redactors que treballen en editorials i sovint se n'ha ocultat l'elaboració dins de manuals d'estil i redacció, amb la qual cosa ha constituït un germà petit del món de l'edició. Una cerca senzilla per bases de dades de matèries afins o, fins i tot, una cerca simple al Google Acadèmic ens pot proporcionar una idea de la seva petitesa. En castellà o català no hi ha pràcticament cap article que parli dels índexs. Han estat negligits, i en les editorials sovint són fets pels mateixos autors dels documents publicats. Tanmateix, si sortim fora de les nostres fronteres i ens n'anem a països anglosaxons, les coses canvien. Els indexadors constitueixen un sector professional específic i disposen d'associacions professionals dedicades a publicar i treballar els conceptes propis d'aquest món. En són exemples l'anglesa Society of Indexers, la nord-americana American Society of Indexers o bé la versió australiana Australian and New Zealand Society of Indexers. Gràcies al moviment actiu d'aquestes societats, avui disposem d'una norma bàsica per a la confecció d'índexs: la ISO 999:1996: *Information and Documentation. Guidelines for the content, organization and presentation of indexes*. D'aquesta norma, n'extraurem la definició de *índex*:

Conjunt d'entrades que es presenten ordenades bé alfabèticament o bé d'altres maneres, però que es caracteritzen per estar ordenades d'una manera diferent a la de la col·lecció o el document que s'indexa. La seva funció és la de permetre als usuaris localitzar informació en un document o documents específics d'una col·lecció.¹

1. INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION (1996), ISO 999:1996: *Information and documentation: Guidelines for the content, organization and presentation of indexes*, 2a ed., Ginebra, ISO, 46 p.

Montserrat Comelles dóna una visió més àmplia que la de la mateixa definició, tot enunciant les possibilitats suplementàries de l'índex, ja que la simple visió dels índexs com a localitzadors d'informació en una col·lecció és una visió limitada. Segons Montserrat Comelles,² els valors afegits de l'índex, a banda dels ja esmentats, són els següents:

- Multiplicar la informació.
- Oferir una lectura temàtica de l'obra.
- Proporcionar una llista de la terminologia emprada en l'obra, que esdevé una eina per als professionals de la llengua i per als estudiosos del lèxic especialitzat.
- Localitzar informació dispersa, especialment en obres molt extenses.
- Actuar com a detectors d'incoherències.

És evident que hi ha diversos casos en què un document queda coix si no li afegim un índex. Així, una obra científica genera una certa decepció si anem al final i no podem fer cerques per conceptes. Una enciclopèdia temàtica sense índex directament genera desesperació i, en una publicació periòdica, és de molta ajuda que al final d'uns quants volums s'afegeixin índexs cumulatiu.

En resum, queda bastant clar que els índexs constitueixen una eina fonamental per a la literatura científica. L'objectiu d'aquest text és, a banda de palesar la importància d'aquest benjamí de la documentació, fer un petit estat de la qüestió i donar eines als realitzadors d'índexs futurs (o presents), perquè estiguin molt més segurs a l'hora de fer la seva feina.

A continuació, refrescarem alguns conceptes bàsics de creació d'índexs, com ara els seus *elements*, la seva *estructura formal* i la seva *tipologia*. Quant als *elements* (figura 1), estan força ben establerts i són els següents:

- La *nota introductòria*. Explica les característiques especials de l'índex. És un aspecte que sovint es negligeix i que, en canvi, resulta essencial per a garantir un bon ús i una bona comprensió de l'índex per part dels usuaris.

- Els *encapçalaments* i *subencapçalaments*. Són les entrades de l'índex. Generalment es fan a partir de les paraules clau emmagatzemades en el text, però en alguns casos d'especial dispersió terminològica, com en els índex de publicacions seriades, pot ser convenient usar llistes de matèries predefinides, com, per exemple, la *Llista d'encapçalaments de matèria en català* (o LEMAC).³

- Les *referències creuades*. Són les usades en entrades que presenten alternatives. Com que la informació es pot buscar de diverses maneres, cal emprar refe-

2. MONTSERRAT COMELLES (2001), «La coherència estilística, les fonts i la informació», *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans), vol. 51, p. 201-206. També disponible a: <<http://www.raco.cat/index.php/TreballsSCBiologia/article/viewFile/182136/234787>> (consulta: 27 octubre 2010).

3. *Llista d'encapçalaments de matèria en català* [en línia] (2002-), Barcelona, Biblioteca de Catalunya, <<http://www.bnc.cat/lemac/>> (consulta: 27 octubre 2010).

rències d'aquesta mena que permetin als lectors localitzar-la des de totes les formes en què pot haver estat entrada.

— Els *localitzadors*. Són les coordenades que ens permeten localitzar un encapçalament. Normalment són les pàgines d'un llibre, però també poden remetre a seccions, paràgrafs o coordenades cartesianes (per exemple, en un atlas).

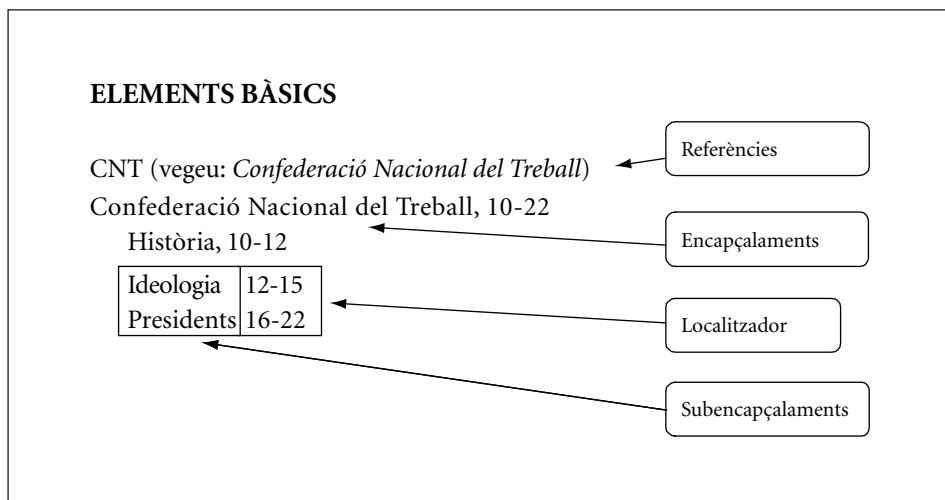

FIGURA 1. Elements bàsics per a la creació d'índexs

Aquests elements s'han d'organitzar seguint una *estructura formal* determinada. S'haurien de presentar en forma de columnes (generalment a doble columna), estructurats en una jerarquia d'encapçalaments i subencapçalaments i amb les referències entre termes relacionats o no acceptats intercalades.

Finalment, una de les primeres decisions que cal prendre és quins tipus d'índexs cal incloure en el document en què estem treballant. El nombre i la *tipologia* poden ser enormement variats, ja que canvien segons el tipus d'obra de què es tracta. Així, un receptari normalment hauria de tenir un índex pels plats principals i un pels ingredients, mentre que un atlas ha de tenir obligatòriament un índex de topònims. Així mateix, una història de la filosofia exigeix un índex onomàstic.

No és possible generalitzar, doncs, els tipus d'índexs que podem encabir en un document i, de fet, la normativa tampoc no es pronuncia gaire en aquest aspecte. Pel que fa a la tipologia, però, podem distingir:

— *Índex generals*. Reuneixen en un únic índex tots els termes susceptibles d'indexació.

— *Índex parcials*. Indexen grups de termes amb alguna característica en comú. Són tipus comuns d'índexs d'aquesta classe:

- Índex de matèries
- Índex d'autors
- Índex de noms / onomàstic
- Índex geogràfic/toponímic
- Índex de títols
- Índex de números i codis (noms de patents, dates de publicacions periòdiques...).

2. NORMATIVA APLICABLE I RECURSOS AFINS

La norma bàsica per a l'elaboració d'índexs i resums és la ISO 999:1996,⁴ ja que s'ocupa específicament de llur confecció. Hauria de ser el punt de partida, ja que dona pautes per a l'estructuració d'un índex, per a la presentació i per a l'organització. Una lectura ràpida de la norma ens fa veure que molts dels índexs que podem trobar en llibres recents estan mal fets quant a l'àmbit purament formal. Tanmateix, la lectura d'una norma de 46 pàgines no ens permet solucionar tots els problemes que ens puguin sorgir davant la confecció d'aquests instruments. Cal tenir, doncs, recursos addicionals per a poder resoldre els dubtes que puguin sorgir.

Un dels primers recursos, i alhora un dels més importants, és la UNE 50121:1991,⁵ traducció de la ISO 5963:1985. Tot i que la ISO 999:1996 ens dona pautes per a triar encapçalaments, ho fa d'una manera molt breu. Per tal d'ampliar els nostres coneixements sobre anàlisi de contingut, podem partir d'aquesta norma d'abast general que ens permetrà conèixer alguns principis per a la selecció de conceptes rellevants. Aquesta norma es pot aplicar tant en un entorn bibliotecari o d'arxiu com en la selecció de termes que cal usar en l'índex d'un llibre. Podem complementar els nostres coneixements sobre anàlisi de contingut amb la informació que ens proporciona un especialista en la matèria com F. W. Lancaster.⁶

4. INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION (1996). ISO 999:1996: *Information and documentation: Guidelines for the content, organization and presentation of indexes*, 2a ed., Ginebra, ISO, 46 p.

5. ASOCIACIÓN ESPAÑOLA DE NORMALIZACIÓN Y CERTIFICACIÓN (1991), UNE 50121:1991: *Documentación: Métodos para el análisis de documentos, determinación de su contenido y selección de términos de indexación*, Madrid, AENOR.

6. El seu llibre teòric més important és: *Indexing and abstracting in theory and practice* (2003), Londres, Facet. Ha participat en el document: *Procesamiento de la información científica* (cop. 2001), Madrid, Arco Libros. Aquest darrer text resulta molt interessant, ja que, a banda de tractar temes d'anàlisi de contingut, proporciona una visió àmplia del món editorial científic.

Si ens centrem concretament en la confecció d'índexs, el primer que cal recordar és que en català i en castellà no s'ha escrit pràcticament res sobre aquest tema, potser pel fet que en el nostre àmbit no hi ha la visió professionalitzadora que domina en els països anglosaxons. A les nostres terres el que hi ha són manuals d'estil de les editorials, els quals rarament es publiquen; són exclusivament eines de funcionament intern. Si a un autor li encarreguen un índex, el treballador de l'editorial li dóna unes pautes sobre com l'ha de fer. I aquí s'acaba tot. Precisament, aquest petit article no deixa d'intentar ser un esglaó en el camí cap a la normalització. Si aquells que ja esteu fent índexs, o bé els voleu fer a partir d'ara, intenteu informar els editors que hi ha altres maneres de fer les coses, que existeix una norma internacional, les hores passades escrivint aquestes ratlles hauran valgut la pena. Mentrestant sapigueu que en alguns llibres d'estil publicats podeu trobar algunes pautes per fer índexs⁷ i que també podeu recórrer a les explicacions donades per J. A. Moreiro.⁸ Tot i que aquestes obres no s'ajusten completament a la normativa, ens poden ajudar a solucionar determinades situacions de tipus local (especialment pel que fa a noms, topònims o alfabetització).

Si ens desplaçem cap a l'àmbit anglosaxó, la llista de fonts a consultar s'enriqueix. Una obra recomanable és *The Chicago manual of style*,⁹ que es va publicar després de l'aparició de la norma ISO i que és molt usat als Estats Units d'Amèrica per a l'edició de llibres. Conté un parell de capítols dedicats als índexs. Una altra autora, senzilleta i de bon llegir, és Linda Fetters¹⁰ —si heu de començar a indexar és un complement excel·lent a la norma. Els documents esmentats a continuació són anteriors a la norma, però són eines reconegudes a partir de les quals podreu adaptar casuístiques concretes:

— MULVANY, Nancy C. (cop. 1994). *Indexing books*. Chicago: University of Chicago Press. XIII, 320 p.

— THATCHER, Virginia S. (cop. 1995). *Indexes: writing, editing, production*. Lanham: Scarecrow Press. XIV, 164 p.

— WELLISCH, Hans H. (1995). *Indexing from A to Z*. 2a ed., rev. i ampl. Nova York: H. W. Wilson. XXIX, 569 p.

No cal, però, oblidar-se de mirar cap al futur. Per això, el millor és passejar-se de tant en tant per les pàgines de recursos que mantenen les diverses associacions

7. Josep M. MESTRES [et al.] (2009), *Manual d'estil: La redacció i l'edició de textos*, 4a ed., Vic, Eumo, Barcelona, Universitat de Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, Associació de Mestres Rosa Sensat.

8. José Antonio MOREIRO GONZÁLEZ (cop. 2004), *El contenido de los documentos textuales: su análisis y representación mediante el lenguaje natural*, Gijón, Trea, 291 p.

9. *The Chicago manual of style: The essential guide for writers, editors and publishers* (2003), 15a ed., Chicago, University of Chicago Press, 956 p.

10. Linda K. FETTERS (cop. 1999), *Handbook of indexing techniques: A guide for beginning indexers*, Corpus Christi, FimCo.

professionals d'indexadors. Una de les més actives és la de l'American Society of Indexers (www.asindexing.org), amb una pàgina web important dedicada a recursos i novetats bibliogràfiques. També cal tenir present que la Society of Indexers anglesa (www.indexers.org) publica quadrimestralment la revista *The Indexer: The International Journal of Indexing*, una peça fonamental per a mantenir-se al corrent de les darreres novetats.

3. ANÀLISI DE CONTINGUT APLICABLE A ÍNDEXS

El conjunt de les recomanacions que s'inclouran en aquest apartat és una adaptació de diverses fonts metodològiques. Òbviament, les dues normes ISO esmentades en l'apartat anterior constitueixen l'element de base, però no són les úniques. S'han agafat elements de Wellisch, Thatcher, Feeters i Cremmins¹¹ per tal de determinar les diverses fases que es presenten tot seguit.

— FASE 1. *Consideracions prèvies a la lectura*. Abans de començar a llegir hem de planificar la feina; aquesta planificació comporta:

- Tenir molt clar quin document estem indexant i quines classes d'índexs se li apliquen tradicionalment.
- Tenir present que servim a una entitat determinada que és qui ens ha contractat. Aquesta entitat, ja sigui pública o privada, és qui ens haurà de donar els paràmetres necessaris per a la confecció de l'índex, indicant-nos l'extensió permesa, el públic de referència i els aspectes purament formals. És a dir, per molt que al llarg d'aquestes línies defensem la creació d'índexs normatius, és indubtable que si l'empresa que ens contracta usa unes altres estructures formals, les haurem d'aplicar. Com a mínim, aleshores, ens seria exigible una bona anàlisi de contingut i una adequació a les característiques dels nostres usuaris.
- Analitzar els usuaris de l'obra a partir de la informació proporcionada per l'empresa contractant.
- Triar una metodologia d'elaboració que ens permeti ser sistemàtics en la confecció dels índexs. Els dos mètodes més aconsellables són els següents:

— *Sistemes de fitxes tradicionals*. Era el sistema que es feia servir abans de la introducció de la informàtica i consistia en l'ús d'una fitxa per a cadascuna de les entrades o referències, en la qual s'anotaven els localitzadors.

11. Edward T. CREMMINS (1996), *The art of abstracting*, 2a ed., Arlington (VA), Information Resources Press.

- *Ús de programari especialitzat*. Existeixen programes específics per a la confecció d'índexs, com Macrex¹² o Cindex,¹³ que fan la funció de les fitxes tradicionals i que, si a més es disposa del text electrònic, permeten marcar els termes d'indexació.¹⁴ Per Internet es poden descarregar versions de prova d'aquests programes, que permeten avaluar-los.
- Tenir molt clares les característiques normatives que ha de tenir un índex, que són les següents:
 - *Precisió*. Un índex és precís si és exacte, sense referències cegues ni localitzadors mal posats.
 - *Concisió*. Quan fem un índex estem fent una mena de vocabulari del document. Hem d'intentar que els termes representatius siguin al més simples i rellevants possible.
 - *Consistència*. Ha de ser coherent especialment en els aspectes formals. Elements com l'estil i l'ordenació han de ser consistents al llarg de tot l'índex.
 - *Detallisme*. L'índex ha de contenir tots els conceptes fonamentals del document.

— FASE 2. *Lectura recuperativa*. Segons Cremmins, una denominació més simple per a la lectura recuperativa és precisament la designació més col·loquial, és a dir, la «lectura en diagonal». No és necessari començar a llegir el document a indexar per la primera plana ni començar a marcar termes que puguin anar a l'índex. Ben al contrari, és un greu error. És molt important tenir clar quin és l'esquema a partir del qual l'autor ha desenvolupat el document i intentar reproduir-lo. El resultat d'aquesta fase hauria de ser un esquema conceptual del llibre, escrit primer amb les paraules de l'autor mateix i, després, transformat en termes de l'índex.¹⁵

Per a poder efectuar correctament aquesta lectura en diagonal, cal fixar-se en aquelles parts del document que en reflecteixen l'essència: sumari, títols i subtítols

12. *Macrex Indexing Program* [en línia], versió 8, Londres (28 març 2010), <www.macrex.com> (consulta: 27 octubre 2010).

13. *Cindex* [en línia], Nova York, 1986 (5 abril 2009), <www.indexres.com/home.php> (consulta: 27 octubre 2010). D'altra banda, els web de les associacions professionals d'indexadors ofereixen enllaços cap a altres programaris.

14. Microsoft Word i altres processadors de textos usen també sistemes de marcatge per a generar índexs. Tanmateix, manquen de precisió i han de ser molt modificats *a posteriori*. No són aconsellables per a una aplicació professional.

15. Alerta amb l'afirmació que acabo de fer. Les paraules de l'índex són paraules de l'autor. L'únic que ha de fer l'indexador és tamisar-les a partir de la norma que utilitzi. És a dir, establir si es fan servir singulars i plurals, si s'indexen els articles o no, si un terme porta localitzador o convé que sigui una referència cap a un altre terme, etcètera.

de capítol, primers i darrers paràgrafs dels capítols, paraules ressaltades en negreta o en cursiva, gràfics, etcètera.

En aquesta fase, que és una de les més importants, és on tenen lloc els errors¹⁶ més comuns que podem cometre.

- Error 1: veure els arbres però no el bosc, és a dir, tendir a buscar massa el detall sense elaborar l'esquema conceptual o elaborant-lo d'una manera massa específica.
- Error 2: tendir a ser massa exhaustius posant tot el llibre ja en aquesta primera fase.
- Error 3: usar els títols i subtítols com a termes d'índex. Per exemple, un títol d'apartat com «Psicopatologies dels nens en la primera infància» mai no pot ser un terme d'índex. És massa llarg i conté massa conceptes encadenats. Segons el tipus de document que indexéssim, els termes d'índex correctes serien *psicopatologia* i *nens* o, si el llibre tractés de diverses psicopatologies, *psicopatologies dels nens*.

La figura 2 és un exemple d'esquema conceptual i de transposició terminològica. Es tracta de la indexació d'un parell de capítols d'un llibre que recorre la geologia de Catalunya. Observeu que en la transposició s'ha omès el terme *geologia*, ja que apareix en el títol i tot el llibre tracta de geologia. En canvi, es manté el terme

Pirineu Axial, el	Pirineu Axial, el
Descripció	
Massissos destacats	massissos
Geologia	
Roques	roques
Plecs	plecs
Relleu	relleu, evolució del
Glaciacions	glaciacions
Prepirineu, el	Prepirineu, el
Descripció	
Serres Interiors	Serres Interiors, les
Serres Exteriors	Serres Exteriors, les
Geologia	
Roques	roques
Estructura per sectors	estructura
Cursos fluvials	rius

FIGURA 2. Exemple d'esquema conceptual i transposició terminològica

16. Aquests errors han estat recollits a partir de l'observació directa dels meus alumnes de l'assignatura *d'Elaboració d'índexs i resums documentals*, de la diplomatura en biblioteconomia i documentació.

estructura, que, tot i ser ambigu, se sobreentén que fa referència a *estructura geològica*. També podria ser un subencapçalament de *Prepirineu*.

— FASE 3. *Lectura creativa*. D'acord amb Cremmins, una vegada tenim clara aquesta primera part ja podem llegir el document aprofundint-hi més i anar completant el nostre esquema conceptual. En aquesta fase serà necessari:

- Marcar les matèries secundàries i afegir-les a l'esquema.
- Transformar aquestes matèries en termes d'índex, afegint les referències quan pertoqui.
- Afegir els localitzadors.

En aquesta fase també es cometen errors molt comuns, com ara els següents:

- Entrar termes poc rellevants o que només s'esmenten. Per exemple, si estem fent un llibre de música dels anys noranta, no és el mateix parlar de Michael Jackson (sí que cal entrar-lo a l'índex) que simplement esmentar-lo (en aquest cas, no s'ha d'incloure a l'índex).
- Entrar conceptes similars sense fer les referències oportunes de «vegeu» i «vegeu també».

En qualsevol cas, abans d'incloure un concepte o terme a l'índex cal fer-se dues preguntes primordials:

- El nostre usuari quedarà satisfet si l'enviem cap a aquest punt del llibre?
- El nostre usuari buscarà aquesta matèria? És a dir, aquesta matèria és rellevant pel tipus de públic que consultarà el document?

El resultat de la fase de lectura creativa és un índex sense format, però que s'ha generat correctament, com es mostra en la figura 3.

— FASE 4. *Configuració formal de l'índex*. En aquest moment, el nostre índex ja ha d'estar enllestit. D'acord amb les instruccions rebudes pel nostre editor (recordeu, però, l'ús preferent de la normativa), procedirem a confegir l'índex definitiu.

— FASE 5. *Revisió*. La revisió abasta dos aspectes.

- Revisió del conjunt de l'índex d'acord amb una plantilla de qüestions determinades. Ens ha de servir per a assegurar-nos que les quatre característiques que esmentàvem abans (precisió, concisió, consistència i detallisme) són presents en la versió definitiva de l'índex. (Vegeu, al final d'aquest estudi, un model de plantilla de treball.)
- Revisió de l'índex en les diverses fases de producció. De vegades, en el pas per les diferents etapes de l'edició (galerades, maquetació, ozalids, segones edicions revisades), es produeixen modificacions en el document original, de manera que algunes pàgines poden ser suprimides i d'altres mogudes. Per tal d'evitar que aquestes modificacions produeixin errors en l'índex, cal revisar que no quedin entrades que ja no existeixen ni localitzadors «deslocalitzats» (que no remetent a la plana adequada).

Pirineu Axial, el	17
Prepirineu, el	17
accidents tectònics tectònica vegeu accidents tectònics deformacions tectòniques, vegeu accidents tectònics	17-21
falles Falla nord-pirinenca encavalcaments	18, 19, 20-21, <i>vegeu</i> també encavalcaments 18 18, <i>vegeu</i> també falles
plecs plegament <i>Têtesplongantes</i> <i>noses</i> <i>massissos</i> <i>cims</i> <i>tall geològic</i> <i>Nogueres, les</i>	20, 21 18-19 19, 20 <i>Vegeu Têtesplongantes</i> 18 18 19 19
moviments de compressió compressió, moviments de vegeu moviments de compressió	20-21
Pirineu Axial, el	21-27
Pirineu Axial, massissos	21-22
roques roques ígnies roques metamòrfiques roques sedimentàries roques plutòniques	22-23 22, <i>vegeu</i> també granit 22 22 <i>vegeu</i> granit
plecs Cerdanya, la	23 24
Pirineu Axial, el: relleu	24
glaciacions glaceres morrenes arrossegalls glacials vegeu morrenes Nogueres, les Vall d'Aran, la Aigües Tortes, parc nacional d'	24-27 25-26 26, 27 26 26 27 27

FIGURA 3. Mostra d'un índex sense format

4. ORGANITZACIÓ D'UN ÍNDEX SEGONS LA NORMATIVA ISO

4.1. Els encapçalaments

Tot i que l'ideal és que es consulti directament la normativa, a continuació indicarem algunes regles bàsiques per a la construcció d'encapçalaments:

— Ús preferent del *substantiu simple*. L'ús de substantius ha estat sempre habitual en documentació. En la creació de vocabularis controlats, com ara les llistes de matèries, els tesaurus o les ontologies, és l'element obligatori. No podem usar verbs, adjectius ni adverbis, llevat que formin part de termes compostos. Usarem preferentment termes simples abans que compostos, tot i que sovint és inevitable fer-los servir. Evitarem sempre usar entrades d'índex massa llargues, ja que confonen l'usuari i enfarfeguen molt el producte final.

— Ús de la *terminologia usada en el text*. El nostre usuari ha de poder arribar a la plana adequada des de l'índex i ha de poder localitzar aquesta entrada. Per exemple, potser estem indexant un document sobre informàtica d'un autor llatino-americà. Si ell fa servir *computador*, aquest ha de ser el terme principal a l'índex. No el podem canviar per *ordinador*. Si volem que aquest darrer terme aparegui, aleshores haurem de fer una referència de «vegeu» que vagi des de *ordinador* a la paraula utilitzada per l'autor. Així mateix, mai no substantivarem. Podem considerar que el verb *emmalaltir* és molt important en el nostre text, però no el podem afegir com a entrada de l'índex. Haurem de buscar dins del text un substantiu equivalent. Probablement a prop hi haurà el terme *simptomatologia* o *síntomes*, que semànticament estan relacionats amb el verb.

— Ús de *singulars o plurals*. Si en el nostre text un mateix concepte apareix, amb dret a entrada, en singular o plural, podem escollir en quina forma l'utilitzem.

— Ús de *termes compostos*. Si usem un terme compost, intentarem que no tingui, si ho podem evitar, més de dos termes i ens fixarem en quin és el terme fort, és a dir, aquell sobre el qual es carregarà l'atenció de l'usuari (normalment és un substantiu). El terme fort serà el que ens marcarà l'ordenació dins de l'índex. Per exemple, si tenim el terme *psicologia infantil*, s'entrarà per *psicologia*, mentre que si tenim *plaça de Catalunya*, el més normal serà fer una *inversió de termes: Catalunya, plaça de*. Tanmateix, no sempre serà tan clar. Sovint podem tenir dos termes forts, com quan una entrada està formada per dos substantius, per exemple en el cas de *literatura en català*. En aquest cas haurem de solucionar el problema mitjançant remissions, ja que hem d'entendre que l'usuari pot buscar tots dos conceptes a l'índex i, tant des de l'un com des de l'altre, ha de poder accedir a la informació.

— Ús de *remissions o referències*. Es fan entre conceptes sinònims o relacionats i entre termes compostos:

- *Termes sinònims*. Es faran remissions o referències de «vegeu». Les referències de «vegeu» les farem sempre que un terme no surti en el text però creguem que el nostre usuari pot fer una cerca per aquest terme.
- *Termes relacionats*. Són termes que s'amplien mútuament la informació i que poden donar a l'usuari una visió més completa del contingut informatiu del document en un tema determinat. Els farem amb dues remissions o referències de «vegeu també». Per exemple:

ètica, *vegeu també* moral
 moral, *vegeu també* ètica

Els termes relacionats també ho poden ser per jerarquia. Per exemple, es poden crear referències de «vegeu també», entre *grups musicals catalans* i *Manel*.

—Ús de *qualificadors* en termes homògrafs. De vegades, pot ser que hi hagi dos termes que s'escriuen igual però que tenen significats diferents. En aquest cas afegirem un qualificador entre parèntesis que permeti distingir els conceptes. L'homografia, per exemple, és bastant habitual quan estem fent índexs de termes geogràfics. Per exemple, és necessari distingir entre *Barcelona (Veneçuela)* i *Barcelona (Espanya)*.

ERRORS COMUNS

- Usar entrades d'índex que no siguin substantius.
- Fer entrades massa llargues i/o que reproduïxin títols i subtítols.
- Generar entrades que no tinguin correspondència en el text.
- Ordenar les entrades per les paraules dèbils.
- No fer les referències adequades en termes compostos.

4.2. Els subencapçalaments

Formalment els subencapçalaments es presentaran sagnats amb relació a l'encapçalament principal i jeràrquicament representaran un aspecte d'aquest encapçalament principal. Algunes característiques de construcció són les següents:

- Els paràmetres generals són els mateixos que per als encapçalaments.
- Se sol intentar que formin una frase amb l'encapçalament principal, tot i que també poden representar aspectes de l'encapçalament principal. Per exemple:

ordinadors (encapçalament)
 història (subencapçalament d'aspecte)
 portàtils (subencapçalament de frase)
 de sobretaula (subencapçalament de frase)¹⁷

— Normalment es fan subencapçalaments quan els encapçalaments principals tenen més de cinc localitzadors, perquè un excés de localitzadors estressa l'usuari.

— Si només tenim un subencapçalament, l'eliminarem i integrarem el localitzador a l'encapçalament principal.

17. En l'ordenació dels subencapçalaments se solen ignorar les paraules buides (com ara articles, preposicions i conjuncions).

ERRORS COMUNS

— Crear diversos nivells de subencapçalaments. Normalment s'admeten dos nivells (encapçalament i subencapçalament) i, tot i que la norma ISO no imposa límits, és aconsellable no superar els tres nivells. De fet, el millor és cenyir-se als dos nivells i ampliar-los fins a tres nivells només si és estrictament necessari.

— Crear subencapçalaments sense «germans».

4.3. Els localitzadors

Els localitzadors poden ser de molts tipus: des d'un número de pàgina fins a una coordenada d'un mapa o un minutat d'un vídeo passant per un número de paràgraf. En aquest petit apartat, ens limitarem als números de pàgina convencionals, tant per limitacions d'espai com pel fet que, en realitat, aquí ens centrem en els índexs de llibres.

Algunes de les característiques d'assignació de localitzadors són les següents:

— Cal distingir els localitzadors individuals de les *seqüències de localitzadors*. Posarem localitzadors individuals quan el contingut al qual es refereix l'entrada de l'índex estigui només en una pàgina. Si el contingut, al contrari, s'estén al llarg de diverses pàgines, posarem el localitzador inicial i el final separats per un guionet. Si reprenem l'exemple anterior:

ordinadors (encapçalament)

història, 12 (el subencapçalament es concentra en una pàgina)

portàtils, 15-20 (es parla dels ordinadors portàtils de la pàgina 15 a la 20)

de sobretaula, 21, 30-32 (se'n parla en dos punts del document, un dels quals és una seqüència)

— De vegades pot ser interessant, especialment si hi ha molts localitzadors, valdre's de l'*emfatització de localitzadors*. Es tracta d'eines per a distingir els localitzadors més importants i els especials que envien cap a elements com les il·lustracions. Per exemple, en una enciclopèdia temàtica d'animals, es pot considerar necessari identificar el punt principal on es parla d'un animal en concret o bé identificar els llocs on apareixen il·lustracions d'aquest animal. Els mètodes habituals per a em-fatitzar localitzadors solen ser les negretes (per a indicar les planes destacades quant a la informació) i les cursives (per a indicar els gràfics).

— Els localitzadors se separen entre ells per *comes*, mentre que les seqüències se separen entre elles per *guionets*. És important que les seqüències incloguin tots els números. Per exemple, no podem posar 90-7, sinó que cal que usi sempre 90-97.

ERRORS COMUNS

— No tenir en compte que estem davant una seqüència i tractar l'entrada de l'índex com si fos el sumari d'un llibre (afegint només el localitzador inicial i no el final).

— Usar tires de localitzadors llargues. A partir de cinc localitzadors és convenient plantejar-se la possibilitat de fer subencapçalaments.

— Localitzar termes que no tenen contingut, és a dir, localitzar entrades de l'índex que només surten esmentades en el document.

— Localitzar referències de «vegeu». Aquest tipus de referència només porten l'entrada de l'índex i la referència. Les referències de «vegeu també» són les úniques que porten localitzadors.

4.4. *Les referències o remissions*

Les referències, com ja hem explicat, són bàsicament de dos tipus:

— *Referències de «vegeu»*. Van de termes acceptats a termes no acceptats. Les usarem quan creguem que un usuari pot fer una cerca per un terme determinat malgrat que no aparegui en el document. Una referència de «vegeu» va en un únic sentit, del terme acceptat al no acceptat, i mai no porta localitzadors.

— *Referències de «vegeu també»*. Són referències entre termes relacionats, ja sigui per jerarquies (relacions pare-fill) o per l'existència de termes comuns. Són referències que s'envien recíprocament i sempre duen localitzadors. És molt important, però, tenir present que els localitzadors han de ser diferents en ambdues entrades, ja que es considera que cada entrada tracta diversos aspectes dins del document. Per exemple, és absolutament incorrecte:

literatura catalana, 32-34, *vegeu també* literatura de l'Alguer
literatura de l'Alguer, 32-34 *vegeu també* literatura catalana

En canvi, seria correcta la parella següent:

literatura catalana, 3-6, *vegeu també* literatura de l'Alguer
literatura de l'Alguer, 32-34 *vegeu també* literatura catalana

ERRORS COMUNS

— Generació de referències cegues. Les referències cegues són aquelles que no remet enllac. La construcció d'un índex pot ser molt complexa i resulta relativament senzill pensar en un terme no acceptat i, finalment, no incloure l'acceptat.

— Generació de referències circulars. Les referències circulars són aquelles que generaran un rínxol i, finalment, no portaran l'usuari a cap localitzador. Això sol passar quan tots els termes de l'índex apareixen d'una manera o d'una altra en el document, però no s'ha fet una tria acurada de quina ha de ser l'entrada principal. Per exemple:

Pelusa, el, *vegeu* Maradona, Diego Armando
 Maradona, Diego Armando, *vegeu* Diego Armando Maradona
 Diego Armando Maradona, *vegeu* Pelusa, el

— Generació de referències de «vegeu també» que remetent cap als mateixos localitzadors. Aquesta classe de referències han de remetre a localitzadors diferents.

— Generació de referències «vegeu» amb localitzadors. Aquest tipus de referències no han de portar localitzadors.

5. MUNTATGE FORMAL DE L'ÍNDEX

La norma ISO recull un seguit de recomanacions sobre l'aspecte formal que han de tenir els índex. La figura 4 recull alguns dels elements més importants.

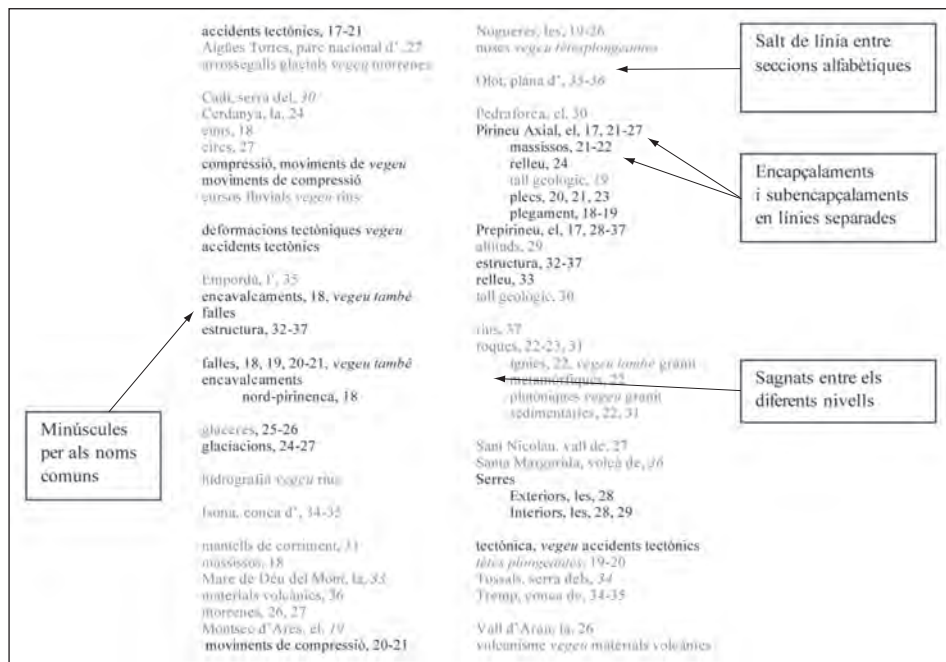

FIGURA 4. Recomanacions per a la composició dels índexs

6. REVISIÓ FINAL

Com ja hem comentat en el punt dedicat a les fases de l'anàlisi de contingut, la revisió és la darrera fase del procés de creació de l'índex. És aconsellable fer més d'una revisió: fins i tot quan es consideri que l'índex està completament acabat, cal fer atenció a les variacions que es puguin produir derivades del procés d'impressió del llibre, que pot fer que s'eliminin pàgines o que hi hagi localitzadors que quedin desquadrats.

També caldrà revisar els índexs en casos de traduccions (moltes vegades es fan traduccions excessivament literals, que ni tan sols coincideixen quant a localitzadors) i en les segones edicions, on haurem d'incloure les parts noves i eliminar les que ja no existeixin.

En qualsevol cas, és aconsellable disposar d'una plantilla de revisió que ens permeti fer atenció als elements més problemàtics de l'índex i ens porti cap a la seguretat que el producte final que lliurem a l'editor complirà les característiques ja esmentades de precisió, consistència, concisió i detallisme.

La proposta que apareix a continuació només és un petit projecte de plantilla, un punt de partida per assegurar-nos que es compleixen uns mínims. Tot i que es parteix de la ISO 999:1996, hi he introduït alguna petita modificació. Podeu modificar-la, ampliar-la o simplement crear la vostra. No té cap pretensió d'exhaustivitat, sinó que només vol ser una ajuda.

TAULA 1. *Proposta de plantilla de treball*

<i>Pregunta</i>	<i>Resposta Sí/No</i>	<i>Justificació</i>
S'han afegit tots els índexs que pertocuen al document?		Un document pot tenir un índex o més
Totes les parts del text tenen una cobertura adequada?		Cal assegurar-se que totes les parts del text estan prou tractades i que no hi falten termes
Totes les entrades tenen contingut en el document?		No hi ha d'haver entrades que remetin a conceptes que només s'esmenten i no es desenvolupen
El tema principal del document, si apareix descrit al títol, s'ha eliminat?		El localitzador seria tot el llibre i això no té sentit
Heu eliminat termes sinònims i quasinònims?		L'aproximació al tema s'ha de fer des d'un únic tòpic
Els encapçalaments són consistents?		Cal revisar, per exemple, l'ús de singulars i plurals i la coherència interna dels grups d'encapçalaments
Els encapçalaments són concisos i exactes?		Cal assegurar-se que els encapçalaments siguin al més curts possible i que representin adequadament el concepte desitjat

TAULA 1. (Continuació)

<i>Pregunta</i>	<i>Resposta Sí/No</i>	<i>Justificació</i>
Els encapçalaments mantenen unitat d'estil segons la normativa emprada?		
Tots els subencapçalaments apareixen sagnats i en línies separades dels encapçalaments?		La normativa ho aconsella així
Els subencapçalaments representen aspectes del concepte principal?		Poden ser simplement aspectes o, a més, formar una frase amb l'encapçalament principal
Heu eliminat tots els subencapçalaments que vagin sols (sense germans)?		Cal incorporar-los a l'encapçalament
Heu fet referències de «vegeu» i «vegeu també»?		La finalitat és que es puguin aportar aproximacions alternatives al text
Heu eliminat les referències cegues?		Cal assegurar-se que no queda cap referència que no va enlloc
Heu eliminat les referències circulars?		És necessari estar segur que l'usuari no es mourà per camins equivocats que no el portin a cap informació
Les referències mantenen unitat d'estil segons la normativa emprada?		Cal mirar, per exemple, que estiguin ubicades en el lloc adequat, que portin cursives, etcètera
Són correctes els localitzadors?		Cal verificar que remetent a la pàgina o secció adequada
Els localitzadors mantenen unitat d'estil segons la normativa emprada?		Cal mirar coses petites com que els guionets siguin tots iguals o que les seqüències numerades incloguin totes les xifres
Són correctes l'alfabetització i l'ordenació?		
Heu fet salts de línia entre les seccions alfabètiques?		
El format és consistent al llarg de tot l'índex?		
S'ha fet una nota introductòria per explicar casos especials?		
S'han eliminat els errors ortogràfics?		
S'han eliminat els errors de picatge?		Aquests errors són molt comuns si s'entren les dades a mà i no es xuclen directament d'un text electrònic

7. BIBLIOGRAFIA

- ASOCIACIÓN ESPAÑOLA DE NORMALIZACIÓN Y CERTIFICACIÓN (1991). UNE 50121:1991: *Documentación: Métodos para el análisis de documentos, determinación de su contenido y selección de términos de indización*. Madrid: AENOR.
- COMELLES, Montserrat (2001). «La coherència estilística, les fonts i la informació». *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*. [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], vol. 51,

- p. 201-206. També disponible a: <<http://www.raco.cat/index.php/TreballsSCBiologia/article/viewFile/182136/234787>> [Consulta: 27 octubre 2010].
- CREMMINS, Edward T. (1996). *The art of abstracting*. 2a ed. Arlington (VA): Information Resources Press.
- FETTERS, Linda K. (cop. 1999). *Handbook of indexing techniques: A guide for beginning indexers*. Corpus Christi: FimCo.
- INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION (1996). ISO 999:1996: *Information and documentation: Guidelines for the content, organization and presentation of indexes*. 2a ed. Ginebra: ISO. 46 p.
- LANCASTER, F. W. (cop. 2001). *Procesamiento de la información científica*. Madrid: Arco Libros.
- MESTRES, Josep M. [et al.] (2009). *Manual d'estil: La redacció i l'edició de textos*. 4a ed. Vic: Eumo; Barcelona: Universitat de Barcelona: Universitat Pompeu Fabra: Associació de Mestres Rosa Sensat.
- MOREIRO GONZÁLEZ, José Antonio (cop. 2004). *El contenido de los documentos textuales: Su análisis y representación mediante el lenguaje natural*. Gijón: Trea. 291 p.
- MULVANY, Nancy C. (cop. 1994). *Indexing books*. Chicago: University of Chicago Press. XIII, 320 p.
- THATCHER, Virginia S. (cop. 1995). *Indexes: Writing, editing, production*. Lanham: Scarecrow Press. XIV, 164 p.
- The Chicago manual of style: The essential guide for writers, editors and publishers* (2003). 15a ed. Chicago: University of Chicago Press. 956 p.
- WELLISCH, Hans H. (1995). *Indexing from A to Z*. 2a ed., rev. i ampl. Nova York: H. W. Wilson. XXIX, 569 p.